
Nives Ličen

Starosti prijazna univerza

POVZETEK

Spreminjanje demografske strukture in dolgoživost postavljata tudi pred terciarno izobraževanje izzive, na katere sistem visokošolskega izobraževanja odgovarja z novimi pristopi pri študiju (poučevanju in učenju), raziskovanju, inoviranju in družbenem angažiranju. Članek opisuje razvoj starosti prijazne univerze, to je gibanja, ki sledi načelom globalnega gibanja starosti prijazna univerza in ponuja strategije, ki jih višje in visokošolske organizacije ter univerze lahko uporabijo za razvoj programov, ki so vključujoči.

Ključne besede: terciarno izobraževanje, starost, programi, družbeno odgovorna univerza

AVTORICA

Nives Ličen je izredna profesorica na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani, kjer predava predmete s področja izobraževanja odraslih in izobraževanja starejših. Raziskovalno se ukvarja s skupnostnim izobraževanjem in informalnim učenjem v odraslosti ter tranzicijskim učenjem.

ABSTRACT

Age friendly university

Changing demographic structure and longevity are challenges to which the higher education system responds with new approaches to study (teaching and learning), research, innovation and social engagement. The article describes the development of the age-friendly university, a movement that follows the principle of the global age-friendly university movement and offers strategies that higher education organizations and universities can use to develop programs that are inclusive.

Key words: higher education, old age, programs, socially responsible university

AUTHOR

Nives Ličen is an associate professor at the Faculty of Arts, University of Ljubljana; she is a member of the program board in the MA program of Andragogy (adult education). Her professional interests include community education, informal learning in adulthood and transitional learning.

1 UVOD

Univerze so s svojimi izobraževalnimi in raziskovalnimi ter umetniškimi programi pomembne za razvoj blagostanja. V zadnjih letih se še posebej poudarja vseživljenjsko učenje na univerzah in načelo inkluzivnosti, ki naj bi veljalo za študente vseh starosti. Inkluzivnost visokošolskega prostora se uresničuje na različne načine, visokošolsko izobraževanje razvija nove dejavnosti, ki odgovarjajo na vprašanje, kako lahko univerze prispevajo tudi h kakovosti življenja starejših. Tako npr. Ameriško gerontološko združenje in Akademija za gerontologijo v visokem šolstvu razvijata programe, priročnike in spodbujata vključevanje gerontologije v visokošolske študije prek razvoja študijskih predmetov in študijskih smeri.

Eden od odgovorov na izzive dolgoživosti je globalno **gibanje starosti prijazna univerza, ki je nastalo po zgledu starosti prijazne skupnosti**. Slednje ima korenine v letu 1999, ki je bilo proglašeno za mednarodno leto starejših pod geslom *Družbe za vse starosti*. Poleg skrbi za prostor in infrastrukturo, primerne potrebam starejših, se razvija tudi skrb za ponudbo različnih dejavnosti, od izobraževalnih do turističnih, od zdravstvenih do zabavnih. Tudi v Sloveniji se razvija program Slovenska mreža starosti prijaznih mest in občin, ki ga je leta 2008 sprožil Inštitut Antona Trstenjaka.¹

Gibanje Starosti prijazne skupnosti se je hitro širilo po letu 2010, ko je Svetovna zdravstvena organizacija ustanovila Globalno omrežje starosti prijaznih mest in občin in še posebej po letu 2015, ko je bila ob sprejetju ciljev trajnostnega razvoja sprejeta tudi globalna strategija za staranje in zdravje (WHO, 2018, str. V,1). Med prvimi mesti, ki so razvijala politiko starosti prijaznega mesta, je bilo mesto Portland, kjer so kot temelj razvoja postavili povezavo univerza-mesto-skupnost (Neal idr., 2014). V Portlandu so na Univerzitetnem inštitutu za proučevanje staranja raziskali možnosti in pomen razvoja starosti prijaznega mesta. Njihova raziskava je povezala predhodna dogajanja v lokalnem okolju in smernice Svetovne zdravstvene organizacije za razvoj starosti prijaznih skupnosti. Izdelali so smernice za nadaljnje aktivnosti in ustanovili Svet za razvoj starosti prijaznega Portlanda. V navezi med mestom in univerzo je nastalo omrežje za »produciranje starosti prijazne skupnosti« od raziskovalnega partnerstva do razvoja lokalne politike. Tudi druge raziskave (Han idr., 2022) poročajo o pomenu povezovanja mestnih skupnosti in univerz, npr. pri oblikovanju prostorskih politik.

Univerze imajo vidno vlogo pri razvoju starosti prijaznih mest s prepletanjem izobraževanja, raziskovanja in povezovanja z okoljem prek oblikovanja politik in inovativnih praks. V slovenskem okolju spodbuja inovacije za dolgoživo družbo Slovenska strategija trajnostne pametne specializacije (2022, str. 26), ki v poglavju

¹ Opis razvoja starosti prijaznih mest in občin je na naslednji povezavi <https://www.inst-antonatrstenjaka.si/gerontologija/projekti/9.html> ter v reviji Kakovostna starost (2014) <https://www.inst-antonatrstenjaka.si/tisk/kakovostna-starost/clanek.html?ID=1484>

3.2 kot del strategije vključuje tudi razmislek o dolgoživi družbi in inovacijah za dolgoživo družbo. Te potrebujemo, saj je v Sloveniji Indeks aktivnega staranja pod povprečjem EU. Aktivno in zdravo staranje je med prednostnimi področji razvoja (prav tam, str. 31).

V članku bomo pregledno predstavili **razvoj zamisli starosti prijazne univerze**, značilnosti in izbrane primere iz svetovnega gibanja ter Slovenije. Uporabili smo metodo pregleda spletnih strani in metodo analize virov.

Izhajamo iz predpostavke, da je (lahko) starosti prijazna univerza središče, ki ustvarja ugodne pogoje za dolgoživo družbo in aktivno, kakovostno² staranje. Pri tem upoštevamo interdisciplinarne raziskave o razvoju zmožnosti v starosti (Falk Erhag idr., 2022), raziskave o družbeni angažiranosti univerze (Archer, 2020; Slowey idr., 2020; Withnall, 2016) in razvoju starosti prijazne univerze (Montepare idr., 2019; Slowey idr., 2020).

2 DEJAVNIKI, KI SO VPLIVALI NA NASTANEK STAROSTI PRIJAZNE UNIVERZE

Nastanek gibanja starosti prijazne univerze je povezan z več med seboj prepletenimi dejavniki. Med temi so **razvoj raziskovanja starosti in spoznavanje možnosti za aktivno staranje ter razvoj novih pogledov na staranje** v t.i. zahodni kulturi, premagovanje starizma in negovanje pozitivnega staranja (Vaillant, 2015). Hiter razvoj raziskovanja staranja na univerzah kot tudi oblikovanje političnih dokumentov in omrežij, kakršni sta starosti prijazna skupnost in starosti prijazna univerza, je odraz novih pogledov na starost in staranje. Izhajajoč iz raziskovanja vsakdanjega življenja, antropologije in psihologije staranja, ugotavljamo, da je starost, še posebej prvo obdobje starosti, »novo« obdobje, ki ga šele spoznavamo. V poljudni literaturi imenujejo to obdobje kot obdobje 6.0 in obdobje 7.0, šestdeseta in sedemdeseta leta predstavijo kot najboljši del življenja. Fedi in Serlenga (2018) pišeta o »močni strani starosti«, o šestdesetletnikih kot o ljudeh v cvetu življenja.

V preteklosti se je pogosto interpretiralo starost predvsem kot obdobje, ko ljudje niso več dejavni in potrebujejo pomoč, sodobni pristopi pa niso povezani le z upadanjem zmožnosti, s konceptom pomoči, nege ali zaščite, temveč tudi s koncepti razvoja, saj večina starejših³ (lahko) razvija svoje zmožnosti in optimalno rešuje probleme, s katerimi se v starosti srečujejo. Raziskave kažejo, da se razvija

² V strokovni literaturi se pojavljajo različni pojmi za označevanje starosti in staranja: kakovostno staranje, aktivno staranje, zdravo staranje, pametno staranje, učinkovito staranje, izpolnjujoče staranje, pozitivno staranje, kreativno staranje idr. Vsak pojem ima svoje teoretske in praktične poudarke, ob vsakem so razvite tudi kritike. V tem besedilu uporabljamo besedno zvezo aktivno staranje, ker je po empiričnih raziskavah sodeč, tudi v starosti potrebna mentalna, telesna ter družbena aktivnost.

³ V različnih okoljih najdemo različne opredelitve starejših, ponekod se kot starejši štejejo ljudje, starejši od 50 let (v delovnih okoljih), drugod se pojavljajo kot mejniki tudi starosti 55, 60, 65 let (Withnall, 2016, str. 155). Težava nastane zato, ker je staranje nelinearen proces, ki ni vedno povezan s kronološko starostjo.

»nova starost«⁴ (Andreoli, 2020), ki ni doživeta (le) kot obdobje upada, temveč (tudi) kot obdobje razvoja, npr. razvoja aktivne modrosti. Prav zato pogosto uporabljamo pri razvoju novih praks koncept zmožnosti (*capability*). Slednji je del raziskav starosti v Centru za staranje in zdravje AgeCap na univerzi v Gothenburgu (Falk Erhag idr., 2022) in vključuje različne zmožnosti starejšega človeka. Če je človek dejaven in skrbi za svoje zdravje, ohranja svoje zmožnosti pozno v starost. Temu sledi tudi ponudba različnih možnosti za učenje in izobraževanje od obdobja pozne odraslosti do pozne starosti.

Nov **pogled na staranje** promovira več znanstvenikov, psihiatrov, filozofov v zadnjih dvajsetih letih, med drugimi Furstenberg (2002), Andreoli (2020), Cordella in Poiani (2021). Ugotavljajo, da je staranje proces ali potek, za katerega je značilno **tudi pridobivanje** in ne le izgubljanje. Te ugotovitve vodijo v nove družbene dejavnosti: tako kot je potrebna telesna aktivnost, je potrebna tudi mentalna aktivnost. Izobraževalne dejavnosti, ki jih razvijajo starosti prijazne univerze, prispevajo k mentalnemu in telesnemu zdravju starejših, spodbujajo razvoj novega znanja in modrosti.

S porajanjem »nove starosti« nastajata dve prehodni obdobji, in sicer obdobje prehoda v starost (porajajoča se starost) in obdobje prehoda v pozno starost ali visoko starost. V prehodnih obdobjih so najbolj izražene potrebe po učenju in izobraževanju, zato se tudi starosti prijazna univerza prilagodi potrebam po programih za tranzicijsko izobraževanje. Razvijajo se nove dejavnosti, medgeneracijska povezovanja v delovnem in izobraževalnem okolju. Raziskave, ki proučujejo pogoje dela in izobraževanja za starejše zaposlene (Bratun, 2021; Geeraert, 2021), poročajo o različnih medgeneracijskih dinamikah. Tudi pri združevanju različnih generacij v izobraževalnih ustanovah se kažejo pestre izkušnje, ko se starejši alumni pridružijo študentom.

Na razvoj zamisli o starosti prijazni univerzi je vplivala omenjena vizija starosti prijazne skupnosti, ki so jo nadgradili na univerzi *Dublin City University*. V Dublinu se je leta 2012 zbrala interdisciplinarna skupina z namenom, da bi proučili, kako lahko univerze odgovarjajo na potrebe starajoče se družbe in starejših ljudi. Leto 2012 je bilo evropsko leto aktivnega staranja in solidarnosti med generacijami. Tedaj so ministri članic Evropskega združenja za visokošolsko izobraževanje (*European Higher Education Area*) potrdili namero, da naj bi študentje na univerzah več izvedeli in kritično razmišljali o evropskih spremembah ob staranju prebivalstva (Withnall, 2016). Strinjali so se, da bi morala imeti univerza bolj pomembno vlogo pri soočanju s staranjem prebivalstva.

Naslednji dejavnik lahko iščemo v raziskovanju in **spoznanjih o dolgoživosti**. Med vidnimi znanstveniki, ki raziskujejo dolgoživost, je David Sinclair. Raziskovanje na področju medicine, biologije in farmacije hitro napreduje in se širi tudi v drugih znanstvenih vedah. Naraščajo raziskave na področju ekonomije,

⁴ V vsakdanjem jeziku ljudje pravijo: »To ni tretje obdobje, to je novi obdobje.«

psihologije, antropologije, razvija se pravo staranja. Veliko je raziskav o biološkem podaljševanju življenja in možnosti za zdravo dolgoživost, razvijajo se novi načini prehranjevanja, biotehnologije, klinike življenja in regenerativna medicina. Proučujejo nevroplastičnost, lastnost možganov, zaradi katere se zmožnosti razvijajo tudi v odraslosti in starosti. Te ugotovitve narekujejo, da je potrebno organizirati take dejavnosti, ki ohranjajo kognitivne zmožnosti. Nove poglede na starost prispevajo tudi antropološka spoznanja o dolgem zdravem življenju. Poznane so ugotovitve antropologov o modrih okoljih, kjer ljudje razmeroma zdravi doživijo sto in več let. Spoznanja govorijo v prid organizaciji dobrih medsebojnih odnosov, spodbujanju socialnih mrež, vključenosti starejših, mentalni in telesni dejavnosti. Vse to je del dejavnosti za starejše v terciarnem izobraževanju.

Na razvoj starosti prijazne univerze vpliva tudi ugotovitev, da podaljševanje življenja ne vpliva le na staranje in starost, marveč na celotno življenje. Podaljšana pričakovana življenjska doba, ki predvideva razmeroma zdravo staranje, ponuja človeku nov pogled na življenjski potek. Predvidevamo, da bodo vzniknili novi vzorci življenja v odraslosti in mladosti, ker bo v življenju dolgo in aktivno obdobje starosti. Raziskovalci Centra za dolgoživost na Univerzi Stanford (*Stanford Center on Longevity*) so izdali brošuro *Nov zemljevid življenja* (*The New Map of Life*, 2022), ki postavlja vprašanja o družbenih in gospodarskih implikacijah dolgoživosti za vse generacije. Zdravo podaljševanje življenja ponuja vsakemu, da se odloča, kako se bo staral (izbira lahko gibanje, prehrano, učenje, odnose), človek se odloča, kakšne bodo njegove dejavnosti, kaj bo naredil, da bo staranje zdravo, življenje smiselno.

3 ZNAČILNOSTI GIBANJA STAROSTI PRIJAZNE UNIVERZE

Ker so univerze različne in delujejo v različnih sociokulturnih in naravnih okoljih, uresničujejo zamisli starosti prijazne univerze z različnimi praksami. Vsaka univerza razvije svoje načine za vključevanje gerontologije in starejših študentov v svoj sistem. Verjetno pa ni naključje, da se je razvoj gibanja starosti prijazne univerze pričel v Dublinu na *Dublin City University* (What is the Age-Friendly University, b.l.), saj ima ta univerza med svojimi načeli napisano tudi inovativnost v izobraževanju in povezovanje z lokalnim okoljem. Oboje je temeljnega pomena za razvoj starosti prijazne univerze. Sledile so univerze v ZDA in Evropi ter drugod po svetu. Pri spoznavanju izobraževanja starejših na univerzah je modro upoštevati vse izkušnje izobraževanja starejših, ki so se razvile v evropskem in ameriškem okolju. Razvoj izobraževanja starejših se je začel v 60. letih prejšnjega stoletja v ZDA in v 70. letih v Evropi. Francoske univerze so prve v Evropi začele z izobraževanjem starejših in so ponudile neformalno izobraževanje za starejše, ki so ga poimenovali kot univerzo za tretje življenjsko obdobje. Univerze za tretje življenjsko obdobje so ponekod del univerz, ponekod pa so organizirane

kot društva, kakršen je tudi primer v Sloveniji. Gibanje starosti prijazne univerze je širše zasnovano, kot so bile na začetku univerze za tretje življenjsko obdobje.

Starosti prijazna univerza sloni na šestih stebrih ali šestih med seboj povezanih dejavnostih. Torej ne gre le za izobraževanje starejših ljudi, marveč tudi za raziskovanje, izobraževanje mlajših študentov, zagovorništvo, razvoj gerontologije in geriatrije, razvoj novih področij, povezanih s staranjem prebivalstva.

Prvi steber sestavljata poučevanje in učenje. Izobraževanje o starosti in staranju vključuje študente različnih starosti (mlajši študenti, odrasli, starejši odrasli) in razvija nove vsebine ter strategije študija in visokošolskega poučevanja. Primer tega so novi študijski predmeti in študijske smeri, programi, moduli, medgeneracijski projekti, kot so predmeti: pravo staranja v okviru študija prava, oblikovanje stanovanj za starejše v okviru študija arhitekture in oblikovanja, izobraževalna gerontologija v okviru študija vzgoje in izobraževanja.

Drugi steber gradita dve področji: raziskovanje in inovacije. Raziskovanje staranja in starosti (npr. novi interdisciplinarni raziskovalni projekti) postaja vedno bolj pomembno. Podrobneje naj bi spoznali načine staranja različnih generacij, vplive prehrane, zdravil. Iz raziskovalnih spoznanj izhajajo inovacije, nove dejavnosti, oblikujejo se predmeti, procesi za starejše, kot npr. razvoj programov za varnost na internetu, razvoj krožkov o prehrani v poznejših letih, razvoj novih zdravil.

Tretji steber je neformalno izobraževanje ali vseživljenjsko učenje,⁵ ki vključuje programe za starejše (upokojene) študente, programe izobraževanja za soočanje s prehodi (npr. predupokojitveni programi) in programe za nadaljnje izobraževanje strokovnjakov oziroma zaposlenih za delo s starejšimi. Programi za izobraževanje starejših odraslih se delijo glede na potrebe starejših, pogosto pa vsaj na dva podsistema, povezana z dolgotrajno obdobja in potrebami starejših. Razlikujejo se programi za t.i. mlajše starejše od programov za pozno starost, ko se uporabljajo strategije pomoči z umetnostjo, programi za soočanje z odhajanjem. Primer teh so programi »zadnja pomoč«.

Četrty steber tvori izobraževanje za razvoj druge kariere ali za nadaljevanje kariere. To je izobraževanje za profesionalno delovanje po upokojitvi. Starejši študenti se vključujejo v študijske programe, starejši zaposleni se vključujejo v dodatna izobraževanja, ki so namenjena profesionalnemu izpopolnjevanju. Raziskave pozitivnega staranja, kot je ugotovil že Manheimer (2016) in kot zapišejo mnogi aktualni priročniki za pozitivno ali kreativno staranje (Lereah, 2020), so pokazale, da se veliko starejših odloči za nadaljevanje svoje kariere ali pa za začetek druge kariere po upokojitvi. Ti za svoje delovaje potrebujejo novo znanje.

⁵ V angleških besedilih se za te dejavnosti pojavlja poimenovanje *lifelong learning* in označuje vse dejavnosti, ki niso del formalnega kurikulum na univerzi. V slovenskem jeziku se pojavljajo izrazi neformalno izobraževanje, izobraževanje odraslih in vseživljenjsko učenje.

Peti steber utemeljuje načelo medgeneracijskosti in ga sestavlja medgeneracijsko učenje in izobraževanje ter druge medgeneracijske dejavnosti. Razvoj vključujoče skupnosti sloni na medgeneracijskem sodelovanju, zato se razvijajo strategije za poučevanje v medgeneracijskih skupinah, povezovanje mlajših in starejših študentov in tudi strategije za participatorno medgeneracijsko raziskovanje ter medgeneracijsko skupnostno raziskovanje.

Šesti steber pomeni družbeno angažiranje, delovanje, ki vključuje ozaveščanje javnosti o starosti in staranju, ozaveščanje o starizmu, razvoj družbeno angažirane univerze, razvoj zagovorništva. Staranje je umeščeno v družbeno okolje in je del ideologij vsakdanjega življenja, del iger mikro- in makro-moči, zato je vloga starosti prijazne univerze tudi ta, da razkriva ideologije, ki onemogočajo kakovostno staranje.

Omenjene stebre bomo pojasnili s primeroma dveh večjih univerz, in sicer univerze v Bostonu in univerze v Phoenixu. Njihove prakse so vplivale tudi na razvoj izobraževanja starejših na univerzah v Sloveniji. Gibanje starosti prijazne univerze se je po začetkih v Dublinu⁶ razširilo v sodelovanju z univerzo v Glasgowu (Strathclyde University) in univerzo v Phoenixu (Arizona State University), ki je tudi za ameriško okolje zelo velika univerza in se promovira kot »nova ameriška univerza«. To pomeni, da se razvija kot prototip javne raziskovalne univerze, ki poudarja svojo vlogo pri družbenih spremembah za javno dobro (Crow in Dabars, 2015). Pri razvoju starosti prijazne univerze je torej pomembno **skupno dobro** in ne le dobro posameznikov, kar narekuje prakse, ki povezujejo generacije, področja, organizacije, metodologije. Na Arizona State University izvaja izobraževanje starejših *Osher Lifelong Learning Institute* ali OLLI. Poleg organizacije neformalnega izobraževanja za starejše (tečaji, predavanja) spodbujajo tudi inovativne medgeneracijske programe in se v medgeneracijske projekte povezujejo z različnimi organizacijami, npr. s programom Encore (b.l.), ki se promovira kot program »povezovanja generacij za skupno ustvarjanje prihodnosti«. Usmeritev OLLI na arizonski univerzi je: povezati starejše odrasle (kar v njihovih programih pomeni starejše od 50 let) z akademskim okoljem, graditi skupnost starejših in povečevati možnosti krepitve družbenih omrežij starejših, in starejšim omogočati javno storitev. Pri izvajanju izobraževanja poudarjajo dialog, sodelovalno učenje, uporabo aktivnih metod in na študenta osredotočeno učenje. Na arizonski univerzi je začel delovati tudi *Emeritus College*, ki združuje upokojene visokošolske učitelje, ki so še vedno dejavni na svojih raziskovalnih ali umetniških področjih. Tretja vrsta dejavnosti na tej univerzi je partnersko povezovanje in organizacija ter vodenje skupnostnih dogodkov, ki so starosti prijazni in prispevajo h kakovosti staranja.

⁶ Starosti prijazna univerza na Dublin City University je bila predsedujoča v gibanju starosti prijaznih univerz do letos, ko to vlogo prevzema Arizona State University.

Med večjimi starosti prijaznimi univerzami sta tudi Univerza v Bostonu (University of Massachusetts Boston), kjer deluje Gerontološki inštitut, in univerza Stanford, kjer deluje Inštitut za dolgoživost. Kot opišejo Silverstein idr. (2019), so v Bostonu pričeli z razvojem starosti prijazne univerze leta 2017. Organizirala se je raziskovalna skupina 12 članov z različnih fakultet, ki je razvila projekt, pregledala vse možnosti na univerzi in v letu 2018 so pričeli uporabljati načela starosti prijazne univerze. Za razvoj novih praks so opravili intervjuje z zaposlenimi iz različnih služb (pedagoške, raziskovalne, administrativne, svetovalne) na univerzi. Pri njihovi raziskavi so se kot pomembne teme pokazale: priprava novih programov, dostopnost študijskih programov (za starejše so po tej raziskavi težava predvsem prostorske ovire) in razvoj vključujoče skupnosti. Na Univerzi Stanford med drugim promovirajo tudi projekte občanske znanosti, s katerimi razvijajo ideje okoljske pravičnosti, starosti prijazne sprehajalne in kolesarske poti, projekte za zdravo staranje (Our Voice, b.l.), preventivo pred nasiljem in zlorabo drog (Wood idr., 2022).

Gibanje starosti prijazne univerze je postalo globalno in povsod sledijo naslednjim načelom (The 10 Age-Friendly University Principles, b.l.).

Starosti prijazna univerza:

1. spodbuja sodelovanje starejših pri vseh temeljnih dejavnostih univerze, vključno z izobraževalnimi in raziskovalnimi dejavnostmi;
2. promovira osebni in profesionalni razvoj v drugi polovici življenja ter podpira tiste, ki želijo razvijati drugo kariero;
3. prepozna raznovrstne izobraževalne potrebe starejših (od tistih, ki so opustili študij, pa želijo nadaljevati s študijem, do tistih, ki bi želeli pridobiti magisterij ali doktorat);
4. promovira medgeneracijsko učenje in izobraževanje za medsebojno izmenjavo strokovnega znanja med študenti vseh starosti;
5. omogoča dostopnost do spletnih izobraževalnih možnosti za starejše in tako zagotavlja raznolikost načinov za udeležbo starejših v izobraževanju;
6. zagotavlja, da raziskovanje na univerzi vključuje tudi spoznavanje potreb starajoče se družbe in spodbuja pogovor v javnosti o tem, kako se lahko terciarno izobraževanje bolje odziva na različne interese in potrebe starejših;
7. povečuje razumevanje podaljševanja življenja, zdravega staranja in naraščajoče kompleksnosti ter bogastva, ki ga staranje prinaša družbi;
8. omogoča starejšim dostop do programov, ki so namenjeni zdravju in dobremu počutju, ter do umetniških in kulturnih dejavnosti, ki jih razvija univerza;
9. sodeluje z upokojenimi delavci in delavkami univerze;
10. zagotavlja dialog z organizacijami, ki zastopajo interese starajočega se prebivalstva.

Starosti prijazne univerze se v evropskem okolju pojavljajo v naslednjih državah: Češka, Irska, Nizozemska, Slovenija, Slovaška, Španija, Švica in Velika

Britanija. Univerze iz teh držav so članice gibanja, vendar pa to ne pomeni, da druge univerze ne razvijajo za starejše vključujočega okolja po načelih starosti prijazne univerze, četudi niso članice gibanja. Kot smo uvodoma zapisali, ima mnogo univerz v Evropi svoje oddelke za starejše že od 70. let prejšnjega stoletja.

Kakovost delovanja in vpliv izobraževanja na kakovostno staranje spremljajo z evalvacijskimi študijami. O pozitivnih vplivih učenja in izobraževanja poročajo posamezniki pri samoocenjevanju svojega zdravja in dobrega počutja ter skupnosti pri ocenjevanju socialne kohezivnosti in zmanjševanju starizma. Vsako posamezno področje (jeziki, ples, glasba itd.) spremlja učinke učenja pri starejših s svojimi metodami. Zelo zanimivi so rezultati pozitivnega vpliva učenja jezikov, glasbe in plesa v poznejših letih na zdravje in dobro počutje (McKay idr., 2020; Tomassini idr., 2021) ter učenja na mentalno zdravje (Bartholomaeus idr., 2019).

4 STAROSTI PRIJAZNA UNIVERZA V SLOVENIJI

V Sloveniji se razvijajo dejavnosti po načelih starosti prijazne univerze na univerzah v Ljubljani in Mariboru. Obe univerzi odgovarjata na dolgoživost podobno kot univerze v globalnem gibanju univerz s tem, da upoštevata tudi tradicijo razvoja univerz za tretje življenjsko obdobje v Evropi. S praksami, ki jih razvijajo, izražajo prepričanje, da je potrebno vključiti starejše v delovanje univerze na raznolike načine:

- a) s spodbujanjem raziskovanja starejših in starosti, kompleksnosti dolgoživosti kot dosežka civilizacije in ne kot grožnje, zato se zavzemajo tudi za razvoj strokovne terminologije, ki bi bila vključujoča; zavzemajo se tudi za razvoj študijskih predmetov, ki bi mlajše študente seznanjali s staranjem in starostjo;
- b) z vključevanjem starejših v skupne raziskovalne projekte, kar je posebej izrazito na Centru za zaslužne profesorje in druge upokojene visokošolske učitelje v Mariboru;
- c) z razvojem možnosti za vključevanje starejših, ki to želijo, v študijske programe; sedaj je možno obiskovati predavanja, ki so na univerzah javno dostopna, in programe neformalnega izobraževanja, ki so pripravljeni za starejše študente; starejši se lahko vpišejo tudi v redne programe študija na univerzi in študirajo z mlajšimi študenti, vendar je takih primerov zelo malo;
- d) z razvojem neformalnega izobraževanja za starejše na različnih fakultetah, in sicer v različnih oblikah (od celoletnega niza predavanj do študijskih krožkov in razvojno-raziskovalnih skupin), kar implicira razvoj didaktike in specialnih didaktik na posameznih področjih (npr. specialnih didaktik tujih jezikov za starejše);
- e) s spodbujanjem razvoja inovacij, novih praks, npr. iskanje možnosti za skupno bivanje študentov in starejših,
- f) s promoviranjem medgeneracijskega učenja in študija.

V Ljubljani deluje Modra fakulteta (b.l.) v okviru klubov alumnov Univerze v Ljubljani, v Mariboru je dejaven Center za zaslužne profesorje in upokojene visokošolske učitelje (b.l.), ki je podoben Emeritus College na Arizona state university. Na Univerzi v Mariboru deluje tudi Zrela univerza (b.l.) na Filozofski fakulteti, ki ponuja niz predavanj kot neformalno izobraževanje za starejše. Na Univerzi v Ljubljani se izobraževanje starejših razvija na različnih fakultetah in ponujajo programe za starejše od 55 let v obliki tečajev, predavanj, svetovanja in raziskovalnih krožkov, ki so zelo ustvarjalni pri vsebinah in didaktiki. V študijskem letu 2022/23 so v raziskovalnem krožku pod vodstvom prof. dr. Irme Potočnik Slavič razvili e-planinski vodnik za starejše.

5 RAZLIČNE PRAKSE PO SVETU

Po svetu se razvijajo različni programi in strategije, tako raziskovalne kot izobraževalne, v okviru kurikularnih ter izvenkurikularnih predmetov. V nadaljevanju bomo opisali prakse predvsem iz zornega kota organizacije dejavnosti. Ločimo dve vrsti razvoja starosti prijazne univerze glede na njihove prakse. Ena vrsta je t.i. praksa v študentskem naselju (kampusu), ki se razvija na tistih univerzah, ki imajo svoje kampuse. Druga vrsta pa je praksa na univerzah, ki so razpršene po mestu. Tak primer je delovanje Modre fakultete v Ljubljani, kjer izvajajo programe po različnih fakultetah.

Skupine študentov so lahko starostno razmeroma homogene ali pa heterogene. Starejši imajo svoje skupine za izobraževanje, druženje in samopomoč, ki vključujejo starejše študente,⁷ ali pa se vključijo v medgeneracijske programe, povezujejo se z mlajšimi študenti.

Medgeneracijski programi so v hitrem porastu, ker kažejo zelo dobre učinke za vse vključene (Ličen, 2020). Omogočajo prostore srečanja ali območja stika (Montepare in Sciegaj, 2020; Montepare idr., 2020), oblikovanje novih podob o mladosti in starosti ter rušenje stereotipov o starejših in mlajših. Medgeneracijski programi, pri katerih so starejši študenti vključeni v formalne študijske programe, so najbolj razviti v ZDA, v Evropi pa se pojavljajo na univerzi v Dublinu. V Sloveniji so začetki medgeneracijskih programov na univerzi v okviru Modre fakultete v programu filmskega izobraževanja, ki poteka na Akademiji za gledališče, radio, film in televizijo, in v okviru svetovanja za uporabo IKT, ki poteka na Fakulteti za računalništvo in informatiko. Analize kažejo, da je razvoj medgeneracijskih programov del inovativnih strategij (Pstross idr., 2021) in da imajo pozitivne učinke za mlajše in starejše študente. Empirične raziskave, ki so spremljale stališča študentov, ki so bili v študijskih skupinah s starejšimi, so pokazale, da so študenti zadovoljni z izkušnjo medgeneracijske skupine, bolj cenijo

⁷ Kot zanimivost lahko opazimo, da so tudi skupine, ki jih sestavljajo le starejši študenti, po starosti pestre. V praksi že poznamo skupine, ki jih obiskujeta mama in hčerka, obe starejši od 60 let.

izobraževanje, spremenijo se stališča o starih in zmanjša se strah pred staranjem (Cesnales idr, 2022).

Univerze, ki imajo svoje kampuse, povezujejo mlajše in starejše v celotnem kampusu (Montepare idr., 2019). Mogoča je tudi taka povezava, da zgradijo dom za starejše v svojem kampusu. To so skupnosti starejših ali vasi starejših na univerzi (*university-based retirement community*), ki razvijajo starosti prijazno univerzo ne le na fakultetah, temveč tudi v naselju. Kolidž Lasell (Lasell Village b.l.), ki je v bližini Bostona, je leta 2000 razvil povezavo med vasio za starejše in univerzo. Stanovalci v vasi za starejše opravijo letno 450 ur izobraževanja in rekreacije. Vsak starejši ima pripravljen individualni program za izobraževanje in rekreacijo z upoštevanjem njegovih zmožnosti. Sodelujejo s študenti v študijskih programih, imajo pa tudi svoje programe, ki potekajo v vasi. Razvili so medgeneracijske programe, kot npr. okoljska pravičnost in morska biologija. Primer medgeneracijskega sodelovanja so tudi pogovori o starosti. To so medgeneracijski pogovori, namenjeni delitvi izkušenj med študenti različnih starosti in zmanjševanju negativnih stališč do starosti.

Univerza kot kraj medgeneracijskega učenja se usmerja v spoznavanje dinamične in odnosne identitete, odvisne od situacij, v katerih posameznik živi, in tem značilnostim sledijo tudi z načrtovanjem programov. Moč medgeneracijskih programov je v tem, da se udeleženci medsebojno spoznavajo, komunicirajo in drug na drugega vplivajo. Medgeneracijske skupine razumemo kot ekologije učenja, to je dinamične sisteme, ki vodijo v spreminjanje znanja, identitete, praks in socialnih odnosov.⁸ Na univerzah se uveljavljajo zanimive oblike medgeneracijskega študija, kot je študij starejših študentov v tujini, npr. na drugih starosti prijaznih univerzah. Razvijajo se oblike izobraževalnega medgeneracijskega turizma, ki se izogibajo segregaciji ljudi po starosti. Zanimiv medgeneracijski projekt na ravni terciarnega izobraževanja je Semester na morju. To je primer medgeneracijskega študija, ki poteka na ladji, s katero potujejo okrog sveta. Predmeti so akreditirani pri Colorado State University. Program vključuje študente, upokoјence, popotnike, ki želijo študirati, in tudi odrasle na dopustu. Program oglašujejo kot »potujoči razred« ali z izjavo: »*The World is Your Campus*.« (The world, b.l.)

Na slovenskih univerzah poznamo programe za starejše študente, ki so samostojni, neodvisni, dejavni. Do sedaj so ti programi del univerzitetnih programov vseživljenjskega učenja. Na tujih univerzah pa programi nagovarjajo vse starejše: starejše zaposlene, skupino v obdobju porajajoče se starosti, mlajše starejše in starejše starejše. Univerza Strathclyde ponuja programe za stare od 50 do 59 let, ki so povezani s potrebami po izobraževanju zaradi prestrukturiranja ali izgube

⁸ Za interpretacijo praks, ki jih razvijajo starosti prijazne univerze, uporabljajo različne teorije, zelo pogosto je uporabljena teorija sistemov in poststrukturalistična teorija prakse. Pri interpretaciji znanja so uporabljene integrativne teorije.

zaposlitve. To so npr. enodnevne delavnice, študijska potovanja, poletne šole, »predstavitve ob kosilu«. T. i. *lunchtime talks* so 5 minutne predstavitve idej, produktov. Vedno več je tudi programov za razvoj IKT veščin. Namenjeni so za osebno uporabo in za uporabo na delu. Ponekod je možno vpisovanje v izbirne študijske predmete, ki so kreditno ovrednoteni, torej niso zgolj neformalni programi. Nekateri študenti želijo, da je izobraževanje kreditno ovrednoteno in certificirano, ker jim to poveča možnost pri iskanju nove zaposlitve ali »druge kariere«. Želje po kreditno ovrednotenem študiju (mikrokrediti) je prisotna predvsem pri starejših zaposlenih, ki potrebujejo certificirano znanje.

Programi nastajajo z raznovrstnimi povezavami, npr. ko se upokojeni zaposleni, raziskovalci in učitelji združujejo v skupnosti. Omenjeni Emeritus College na Arizona State University združuje upokojene učitelje, ki po svojih interesih in zmožnostih sodelujejo z raziskovalnimi skupinami, ponujajo tudi svoja predavanja. Zanimivo je, da pri raziskavah pogosto uporabijo participatorno metodologijo in metodologijo, poimenovano občanska znanost. Organizirajo teden starejših, ki je namenjen osvetlitvi kariere v kontekstu dolgoživosti. Oblike delovanja upokojenih na univerzah so zelo različne, mnogi delujejo tudi kot prostovoljci.

Po desetletju delovanja omrežja starosti prijazne univerze so se razvile prakse tudi za načrtovanje in izvajanje programov, razvija se **didaktika za starejše**, ki ima svoje temelje v razvoju izobraževanja starejših in tudi izobraževanja odraslih na univerzi. Pri načrtovanju, pripravi in izvajanju/strategijah izobraževanja za starejše na univerzah opazimo naslednje značilnosti.

1. Starejši študenti so vključeni v nastajanje programov. **Interaktivno načrtovanje** programov je v različnih okoljih različno intenzivno organizirano, ponekod so študenti sodelavci v timih za pripravo programov, starejši alumni, ki so tudi študenti, sodelujejo pri načrtovanju in organizaciji ter evalvaciji.
2. Naslednja značilnost je **medsebojna povezanost**; osebni stiki so bolj poudarjeni kot v programih za mlajše študente oz. odrasle, ki študirajo. To je omogočeno prek oblik, kot so: uvodna svetovanja, ki potekajo že ob vpisu, možnost individualnih srečanj z učitelji (npr. Univerza Strathclyde omogoča, da je učitelj po dvournem izobraževalnem srečanju s skupino na voljo še eno uro za druženje, individualne pogovore, pogovor ob kavi v prijetni klubski sobi ipd.). Osebni stiki (socialna interakcija v živo) so zelo pomembni, zato jih namerno negujejo z uporabo načrtovanih strategij.

Študenti se združujejo v zvezo starejših študentov, ki se imenuje *3L Students Association*,⁹ in vodijo klube za skupine s specifičnimi interesi. Organizirano izobraževanje s priložnostnim druženjem pripomore k **integraciji starejših**

⁹ To besedno igro je težko prevesti v slovenski jezik. **3 L** v tej besedni zvezi pomeni *Learning in Later Life*, včasih lahko pomeni tudi *life long learning*, pomen LLL razberemo iz sobesedila, saj se včasih pojavi tudi kot *long life learning*, ki je posebej značilno za starejše.

študentov v univerzitetno življenje, spodbuja jih, da se udeležijo javnih predavanj, koncertov, razstav in gledaliških predstav. Starejši študenti razvijajo občutek pripadnosti univerzi. Ko je v š.l. 21/22 nastajala Modra fakulteta na Univerzi v Ljubljani, je bilo izbrano geslo: *Enkrat naš, vedno naš*, ki poudarja prav pripadnost skupnosti. V študijskem letu 22/23 pa je bilo izbrano geslo: *Vedno radovedni*, saj je poleg potrebe po druženju in pripadanju enako močna tudi potreba po znanju. Prvo geslo nagovarja družbeno vključenost, drugo pa širjenje znanja in spoznavanje novega. To sta dve področji, ki sta po evalvacijah izobraževanja starejših za udeležence najpomembnejši med motivi za izobraževanje.

3. Povezovanje starejših alumnov (to je diplomantov, študentov univerze) in drugih starejših študentov, ki prihajajo iz lokalnega okolja, z mlajšimi študenti je del oblikovanja socialnega kapitala in poteka tudi prek spodbujanja uporabe različnih skupnih javnih prostorov, kot npr. uporaba knjižnic in restavracij. Tudi uporaba skupnih računalnikov spodbuja heterogeno druženje. Povezujejo se z vključevanjem v e-omrežja, sodelovanjem na dnevih odprtih vrat. Starejši pomagajo pri razstavah, konferencah, pri sprejemu obiskov, novih študentov ipd.
4. Projekti prostovoljskega delovanja so dobro razviti na tujih univerzah, v Sloveniji pa prostovoljstvo starejših na univerzah (zaenkrat) še ni razvito. Tuje univerze imajo v svojih središčih za izobraževanje starejših skupine starejših prostovoljcev. Prostovoljci so npr. vodniki po kampusu, lahko so osebni svetovalci pri rabi IKT. Univerza Strathclyde ima skupino prostovoljcev z imenom *Computer Buddies*, ki pomagajo pri učenju kot vrstniški kolegi, so neke vrste »kameradi«, kot se sami imenujejo. Prostovoljci lahko nudijo tudi socialno oporo ob težkih življenjskih prehodih, boleznih ipd. Oblikovala se je celo skupina prostovoljcev *50+ Challenge*, ki pomaga pri iskanju novega plačanega dela oz. zaposlitve, kar je še posebej zanimivo. Kot pojasnilo k 50+ v naslovu te skupine moramo dodati, da so na starosti prijaznih univerzah v ZDA in Veliki Britaniji vključeni starejši od 50 ali 55 let, kar pomeni, da so lahko še zaposleni, razvijajo drugo kariero in so vključeni v programe za starejše študente. Univerze pomagajo svojim starejšim alumnom tudi pri zaposlovanju. Na voljo jim je osebno mentorstvo za pomoč pri pisanju prošenj in pripravi na intervjuje.

Vse te prakse širijo novo področje proučevanja in ustvarjanja znanja o izobraževanju starejših, to je didaktika na področju izobraževanja starejših, ki sta jo Špatenkova in Smekalova (2015) poimenovali gerontodidaktika. Ta združuje znanje o pripravi in izvedbi izobraževanja starejših in o različnih strategijah za izobraževanje starejših. S prožnimi izobraževalnimi programi, ki izhajajo iz aktualnih raziskav, z izobraževanjem na daljavo za starejše, s kratkimi programi, ki so pripravljeni posebej za ciljne skupine, ki prej nikoli niso bili na univerzi

in so izobraževanje doživljali kot »nekaj, kar ni za njih« – z vsem tem gradijo didaktiko za različne skupine starejših. Hitro se razvijajo tudi nove strategije za poučevanje in učenje, med njimi tudi svetovanje za starejše.

Po raziskovanju potreb starejših in glede na tipologijo preživetja časa po upokojitvi (Withnall, 2016; Slowey idr., 2020) naraščajo potrebe po izobraževalnih programih za drugo kariero in izboljšanje možnosti zaposlovanja, zato bi morale univerze sodelovati z zaposlovalci, sindikati, poslovnimi organizacijami ter raziskati možnosti za prožno zaposlovanje starejših, skladno z možnostmi in željami starejših.

Narašča tudi zavedanje o pomenu sodelovanja starejših pri raziskovanju in socialnih inovacijah. Intenzivnejše sodelovanje starejših v raziskovalnih projektih bi omogočilo nabor novih spoznanj o tem, kako pripraviti izobraževalne, potovalne, gibalne in druge programe za starejše ter kako izobraževati strokovnjake za delovanje s starejšimi.

Po desetletju delovanja gibanja starosti prijazne univerze in tudi po petdesetih letih delovanja univerz za tretje življenjsko obdobje v Evropi se zdi, kot da imamo že precej védenja, vendar je izobraževanje starejših na univerzah v primerjavi z izobraževanjem mladine in odraslih še na začetku razvoja. Izobraževanje starejših na univerzah razumemo kot primer porajajoče se angažirane prakse, ki širi polje delovanja univerze in prispeva k blagostanju starejših, upošteva sodobne nelinearne poteke življenja, spreminjanje dela, zaposlovanja in družine. Večina raziskav ocenjuje starosti prijazno univerzo kot dobrodejno prakso, le včasih se pojavi kritično vprašanje, ali je to le neoliberalna »modna muha«, s katero naj bi si univerze ustvarjale svoje dobro ime na trgu oz. svoj »branding« in s tem privabile tudi druge študente. Odgovor je: mogoče da. Vendar pa večina praks ne deluje le v korist tržnega »brandinga«, temveč v korist kakovosti staranja in zavzemanja za socialno pravičnost.

6 ZAKLJUČEK

Kratek pregled delovanja izobraževanja starejših v okviru gibanja starosti prijazne univerze lahko sklenemo z mislijo, da izobraževanje starejših in raziskovanje le-tega ter izobraževanje o starejših postaja del programov na univerzah v tujini in v Sloveniji. Promovirajo izobraževanje za zdravo in dejavno staranje, razvijajo se razvojno izobraževalni centri, ki vključujejo tudi starejše. Od začetkov gibanja starosti prijazna univerza je v desetletju narasla pestrost in kakovost inovativnih izobraževalnih in raziskovalnih praks. Različni projekti starosti prijaznih univerz kažejo, da spremembe sicer potekajo počasi in da je potrebno korake premisliti vedno znova. Kot pri vseh novih praksah je tudi pri izobraževanju starejših na univerzah potrebno veliko razumevanja za širše družbeno-ekonomske dejavnike in za motive različnih skupin starejših. Razumeti moramo kulturni okvir

delovanja univerze v okolju ter poteke staranja v določenem družbenem okolju. Šele s poznavanjem celote lahko spodbujamo tudi procese nastajanja starosti prijazne univerze na ravneh izobraževanja, raziskovanja in poučevanja.

Univerza ponuja s svojimi fakultetami in umetniškimi akademijami veliko možnosti za starejše študente in študentke, ki si želijo znanja o sodobnih dogajanjih v svetu in o vsem, kar osmišlja življenje v poznejših letih, zato je razvoj univerz kot starosti prijaznega okolja velika spodbuda za nove zemljevide starosti.

LITERATURA IN VIRI

- Andreoli Vittorino (2020). *Una certa età: Per una nuova idea della vecchiaia*. Milano: Solferino.
- Archer Walter, Kops William (2020). Older Adult Learners: An Opportunity for Universities. V: Slowey Maria, Schuetz Hans, Zubrzycki Tanya (ured.). *Inequality, Innovation and Reform in Higher Education: Challenges of Migration and Ageing Populations*. Cham: Springer, str. 251–264.
- Bartholomaeus Jonatan, Agteren Joseph, Iasiello Matthew, Jarden Aaron, Kelly David (2019). Positive Aging: The Impact of a Community Wellbeing and Resilience Program. V: *Clinical Gerontology*, letnik 42, št. 4, str. 377–386.
- Bratun Urška (2021). Medgeneracijsko sožitje na delovnem mestu pred covidom-19 in po prvem valu epidemije. V: *Kakovostna starost*, letnik 24, št. 2, str. 52–62.
- Cesnales Nicole, Dauenhauer Jason, Heffernan Kristin (2022). Everything Gets Better with Age: Traditional College-Aged Student Perspectives on Older Adult Auditors in Multigenerational Classrooms. V: *Journal of Intergenerational Relationships*, letnik 20, št. 3, str. 265–276.
- Center za zaslužne profesorje in upokojene visokošolske učitelje (b. l.) <https://www.um.si/o-univerzi/center-za-zasluzne-profesorje-in-upokojene-visokosolske-ucitelje/> (10.10.2022).
- Clark Philip, Leedahl Skye (2019) Becoming and being an Age-Friendly University (AFU): Strategic considerations and practical implications, V: *Gerontology & Geriatrics Education*, letnik 40, št. 2, str. 166–178.
- Cordella Marisa, Poiani Aldo (2021). *Fulfilling Ageing. Psihosocial and Communicative Perspectives on Ageing*. Cham: Springer.
- Crow Michael, Dabars William (2015). *Designing the new American university*. Baltimore: John Hopkins University Press.
- Encore.org. (b. l.) <https://encore.org/> (20.10.2022).
- Falk Erhag Hanna, Lagerlöf Nilsson Ulrika, Rydberg Sterner Therese, Skoog Ingmar (ured.). (2022). *A Multidisciplinary Approach to Capability in Age and Ageing*. Cham: Springer.
- Fedi Daniela, Serlenga Lucia (2018). *Donne 6.0. Il lato forte di una certa età*. Milano: Cairo Publ.
- Furstenberg Anne-Linda (2002). Trajectories of Aging: Imagined pathways in later life. V: *The International Journal of Aging and Human Development*, letnik 55, št. 1, str. 1–24.
- Geeraert Kendra, Vanhoof Jan, Van Den Bossche Piet (2021). Flemish Teachers' Age-related stereotypes: Investigating Generational Differences. V: *Journal of intergenerational Relationships*, letnik 19, št. 2, str. 179–195.
- Gerontology Institute. <https://www.umb.edu/gerontologyinstitute> (28. 10. 2022).
- Han Jianbo, Chan Edwin, Yung Esther, Quian Queena, Lam Patrik (2022). A Policy Framework for Producing Age-Friendly Communities from the Perspective of Production of Space. V: *International Journal of Environmental Research and Public Health*, letnik 19, št. 4, str. 2031 <https://doi.org/10.3390/ijerph19042031> (15. 5. 2023)
- Lasell Village: Senior living at Lasell University (b. l.). www.lasellvillage.com (20.10.2022).
- Lereah David (2020). *The Power of Positive Aging*. Fresno: Quill Driven Books.
- Ličen Nives (2020). *Učiti se ob srečanju generacij*. Ljubljana: Slovenska univerza za tretje življenjsko obdobje.
- Manheimer Ronald (2016). The Older Learner's Journey to an Ageless Society: Lifelong Learning on the Brink of a Crisis. V: *Journal of Transformative Education*, letnik 3, št. 3, str. 198–220.

- McKay Loraine, Barton Georgina, Garvis Susanne, Sappa Viviana (ured.) (2020). *Arts-Based Research, Resilience and Well-being Across the Lifespan*. Cham: Palgrave.
- Modra fakulteta (b. l.) https://www.uni-lj.si/alumni/modra_fakulteta/ (20.10.2022).
- Montepare Joann, Kimberly Farah, Doyle Anne, Dixon John (2019). Becoming an Age-Friendly University (AFU): Integrating a retirement community on campus. V: *Gerontology & Geriatrics Education*, letnik 40, št. 2, str. 179–193.
- Montepare Joann, Sciegaj Mark (2020). College Classrooms as Intergenerational Contact Zones. V: Kaplan Matthew, Thang Leng Leng, Sanchez Mariano in Hoffman Jaco (ured.). *Intergenerational Contact Zones*. New York: Routledge, str. 137–146.
- Montepare, Joann, Kimberly Farah, Bloom Steven, Tauriac Jesse (2020). Age Friendly Universities (AFU): Possibilities and Power in Campus Connections. V: *Gerontology & Geriatric Education*, letnik 41, št. 3, str. 273–280.
- Neal Margaret, DeLaTorre Alan, Carder Paula (2014). Age-Friendly Portland: A University-City-Community Partnership. V: *Journal of Aging & Social Policy*, letnik 26, št. 1–2, str. 88–101.
- Osher Lifelong Learning Institute at Arizona State University (b. l.) <https://lifelonglearning.asu.edu/> (15.10.2022).
- Our Voice: Citizen science for Healthy Equity (b.l.). <https://med.stanford.edu/ourvoice/publications-featuredarticles/publications-agefriendly.html> (15.10.2022).
- Pstross, Mikulas, Corrigan, Trudy, Knopf, Richard, Sung HeeKyung, Talmage Craig, Conroy Carmel, Fowley Cathy (2017). The Benefits of Intergenerational Learning in Higher Education: Lessons Learned from Two Age Friendly University Programs. V: *Innovative Higher Education*, letnik 42, str. 157–171 (2017).
- Slovenska strategija trajnostne pametne specializacije (2022). <https://www.gov.si/assets/vladne-sluzbe/SVRK/Slovenska-strategija-trajnostne-pametne-specializacije-S5-marec2022.pdf> (15.10.2022).
- Slowey Maria, Schuetze Hans, Zubrzycki Tanya (ur.) (2020). *Inequality, Innovation and Reform in Higher Education: Challenges of Migration and Ageing Populations*. Cham: Springer.
- Silverstein Nina, Hendricksen Meghan, Bowen Lauren, Fonte Andrea (2019). Developing an Age-Friendly University (AFU) audit: A pilot study. V: *Gerontology & Geriatrics Education*, letnik 40, št. 2, str. 203–220.
- Simmons Nicola in Podrebarac Julie (2021). *Adults in the Academy: Voices of Lifelong Learners*. Leiden: Sense, Brill.
- Starosti prijazna mesta in občine (b. l.) <https://www.inst-antonatrstenjaka.si/gerontologija/projekti/9.html> (16.5.2023).
- Špatenkova Nadežda, Smekalova Lucie (2015). *Edukace senioru. Geragogika a gerontodidaktika*. Praha: Grada Publishing.
- Vaillant George (2015). Positive Aging. V: Stephen Joseph (ur.). *Positive Psychology in Practice*. Hoboken: John Wiley & Sons, str. 595–612.
- Talmage Craig, Mark, Rob, Slowey Maria, Knopf Richard (2016). Age Friendly Universities and engagement with older adults: moving from principles to practice. V: *International Journal of Lifelong Education*, letnik 35, št. 5, 537–554.
- The 10 Age-Friendly University Principles (b.l.). <https://www.geron.org/programs-services/education-center/age-friendly-university-afu-global-network> (15.10.2022).
- The New Map of Life (2022). <https://longevity.stanford.edu/wp-content/uploads/2022/04/new-map-of-life-full-report.pdf> (14.10.2022).
- The World is Your Campus (b. l.). <https://www.semesteratsea.org/> (20.10.2022).
- Tommasini Ester, Demarie Sabrina, Bruseghini Paolo, Gianfelici Antonio, Galvani Christel (2021). Physiological and exertional responses of partner dance in elderly. V: *The Journal of sports medicine and physical fitness*, letnik 62, št. 5, str. 691–699.
- What is the Age-Friendly University Initiative? (b.l.) <https://www.dcu.ie/sites/default/files/inline-files/age-friendly-university-initiative.pdf> (12. 10. 2022).
- Withnall Alexandra (2016). Learning in later life: What can universities do? V: John Field, Bernhard Schmidt-Hertha, Andrea Waxenegger (ur.). *Universities and engagement: International perspectives on higher education and lifelong learning*. New York: Routledge, str. 155–166.

- Wood Grace, Pykett Jessica, Daw Peggy, Agyapong-Badu Sandra, Banchoff Ann, King Abby in Stathi Afroditi (2022). The Role of Urban Environments in Promoting Active and Healthy Aging: A Systematic Scoping Review of Citizen Science Approaches. V: *Journal of Urban Health*, letnik 99, str. 427–456.
- World Health Organization (2018). The Global Network for Age-friendly Cities and Communities. Ženeva: WHO. <https://www.who.int/publications/i/item/WHO-FWC-ALC-18.4> (4.10.2022).
- Zrela univerza (b.l.) <https://ff.um.si/center-za-vsezivljenjsko-izobrazevanje/zuf/> (12.10.2022).

Naslov avtorice:

Nives Ličen: nives.licen@ff.uni-lj.si

Filozofska fakulteta, Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana